

ОСВІТА В ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

УДК 378:004.42

ЯКІСТЬ ОСВІТИ: СУЧАСНІ ВИМІРИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ

Храпкіна В.В., д.е.н.

ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

В статті розглянуто сучасні аспекти оцінювання якості освіти. Обґрунтовано необхідність вирішення проблем, що накопичено в освіті, та наголошено, що проблема якості освіти на сучасному етапі розвитку країни визначена як одна з основних у суспільстві. Визначено, що глобалізаційні та інтеграційні процеси актуалізували необхідність забезпечення високого рівня якості вищої освіти. Досліджено світову практику застосування основних підходів до оцінювання якості освіти: репутаційний, результативний і загальний. Розглянуто світову практику формування систем оцінки якості вищої освіти. Визначено відмінності у формуванні української та європейської систем забезпечення якості освіти. Наголошено, що для успішного проведення моніторингу якості освіти необхідно врахувати виклики, що виникають в освітньому просторі. Узагальнено вітчизняний досвід щодо визначення основних чинників, які забезпечують якість освіти. Виокремлено підходи до оцінювання якості освіти, визначено основні детермінанти забезпечення якості.

Ключові слова: освіта, заклади вищої освіти, моніторинг, якість освіти

UDC 378:004.42

QUALITY OF EDUCATION: MODERN MEASURES AND FEATURES OF EVALUATION

Khrapkina V., Dr. of Econ.Sc.

Kyiv University for Market Relations

The article considers contemporary aspects of the evaluation of the quality of education. The necessity of solving problems accumulated in education has been substantiated. It has been emphasized that the problem of quality of education at the present stage of development of the country is defined as one of the main in society. It has been determined that globalization and integration processes have highlighted the need to ensure a high level of quality of higher education. The main approaches to the evaluation of the quality of education in the world practice have been researched: reputational, effective and general. The world practice of formation the system for assessing the quality of higher education has been considered. The differences in the formation

© Храпкіна В.В., д.е.н., 2017

of Ukrainian and European education quality assurance systems are determined. It is stressed that in order to successfully monitor the quality of education, it is necessary to take into account the challenges that arise in the educational space. The national experience in determining the main factors that ensure the quality of education has been generalized. The approaches to assessing the quality of education are identified; the main determinants of quality assurance are identified.

Keywords: education, institutions of higher education, monitoring, quality of education

Актуальність проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства, що характеризується процесами глобалізації, функціонуванням інформаційних технологій, світова педагогічна думка перебуває у пошуку нових пріоритетів в освіті, де якість освіти стає головним орієнтиром і визначає конкурентоспроможність закладів освіти на регіональному, державному і міжнародному рівнях.

У Конституції України, Законах «Про освіту», «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та в інших державних документах завдання й вектори реформування освіти пов'язані зі створенням системи оцінювання її якості, систематичного моніторингу й аналізу стану актуальних освітніх проблем та їх вирішення. Задля забезпечення якості освіти спрямовано матеріальні, фінансові, кадрові й наукові ресурси суспільства, вона стає основою оцінювання державою та громадськістю освітніх послуг, запорукою доступу громадян до здобуття ґрунтовної і суспільно затребуваної освіти. За цих умов якість вищої освіти перетворилася на принцип й основний критерій ефективності сучасної системи підготовки педагогічних кадрів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Сучасні вітчизняні й зарубіжні вчені студіюють якість освіти у філософському та педагогічному (В. Андрущенко, В. Астахова, К. Астахова, С. Гончаренко, М. Згуровський, В. Кремень, М. Култаєва, В.Луговий, М. Лукашевич, В. Лутай, М. Михальченко, І. Надольний, С. Ніколаєнко, В. Огнев'юк, І. Предборська, О. Савченко, В. Ткаченко та ін.), соціальному й управлінському аспектах (О. Величко, В. Вікторов, А. Гофрон, Т. Гусен, Д. Дзвінчук, Б. Жебровський, А. Тайджеман). Цей феномен схарактеризовано з позиції дидактики, загальної педагогіки, психології, методології (В. Бондар, Л. Бурлачук, Ю. Гільбух, Л. Качалова,

Т. Лукініна, І. Підласий) тощо. Незважаючи на досить широку розробленість означеної проблематики, серед освітян та науковців не має єдиної думки щодо особливостей оцінювання якості вищої освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Мета роботи – дослідити сучасні виміри та особливості оцінювання якості вищої освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Проблема якості освіти стала однією з домінантних у процесі реформування національних освітніх систем, що розпочалося наприкінці ХХ століття і відбувається нині в багатьох країнах світу. Загальновизнаним є той факт, що саме якісні показники розвитку освіти свідчать про ефективність суспільного поступу держав в умовах світової глобалізації, а майбутнє країни залежить від якості освіти, оскільки саме в її системі формується найважливіше багатство держави – людський капітал. Тому забезпечення якості освіти при формуванні зони європейського освітнього простору є однією з головних умов привабливості та конкурентоспроможності європейської вищої освіти та довіри, мобільності й мотивації студентів.

Глобалізаційні та інтеграційні процеси актуалізували необхідність забезпечення сучасного рівня якості вищої освіти, яка має бути адекватною викликам часу, відповідати актуальним і перспективним потребам особи, суспільства і держави й узгоджуватися з європейськими стандартами якості. Відповідно до програмного документа ЮНЕСКО „Реформа та розвиток вищої освіти” (1995 р.), якість вищої освіти розглядається як багатовимірна концепція, що охоплює всі основні функції та різновиди діяльності виші, спрямовані на забезпечення випускникові можливостей швидко й ефективно включитися в трудову діяльність в інтересах суспільства, роботодавця та задля власної користі [1, с.35].

У Декларації, прийнятій Міжнародною конференцією з вищої освіти в листопаді 1998 р., вказується, що якість освіти – це поняття, яке охоплює всі аспекти діяльності закладу вищої освіти: навчальні та академічні програми, наукову і дослідницьку роботу, професорсько-викладацький склад і студентів, навчально-матеріальну базу і ресурси [2, с. 171].

О. Ляшенко зазначає, що „якість освіти – це багатовимірне методологічне поняття, яке рівнобіжно віддзеркалює суспільне життя –

соціальні, економічні, політичні, педагогічні, демографічні й інші життєво значущі для розвитку людини сторони життя. Як системний об'єкт її характеризують якість мети, якість педагогічного процесу і якість результату" [3, с. 7].

О. С. Алфьорова під якістю вищої освіти розуміє рівень отриманих особою знань, умінь та професійних навичок відповідно до мети, накресленої навчальним закладом. Результатом є якісна і кількісна оцінка досягнутого рівня відповідних освітньо-професійних характеристик фахівця [4].

Об'єктивними проявами складної категорії якості освіти, інваріантними для будь-яких країн, виступають: багатоаспектність або багатогранність якості: якість кінцевого результату вищої освіти всього потенціалу освітянських систем, що забезпечують досягнення цієї якості; багаторівневість кінцевих результатів (якість знань навиків і умінь випускників ЗВО); багатосуб'єктність (оцінка якості освіти здійснюється безліччю суб'єктів; основні суб'єкти це студенти, учасники різних додаткових освітянських програм; їх батьки; роботодавці; державні органи і суспільство в цілому); багатокритеріальність якості освіти (її оцінка може здійснюватися за допомогою великої кількості критеріїв і показників); невизначеність в оцінках якості освіти (внаслідок високого рівня суб'єктивності оцінки якості освіти різними суб'єктами); змінюваність та керованість якості освіти з боку органів державного управління та громадськості під впливом зовнішніх чинників.

В Україні проблема забезпечення якості освіти перебуває постійно в полі зору суспільної уваги. Ця проблема постала в тісному зв'язку з цілою низкою глобальних чинників, серед яких: вплив науково-технічного прогресу на наше життя, потреба відповідних змін у підготовці фахівців; по-друге, курс держави на європейську інтеграцію, як наслідок, потреба враховувати вимоги європейського освітнього простору; розширення й набуття нової якості демократичних процесів і побудова громадянського суспільства. Оскільки якість роботи закладу освіти включає й оцінку якості освітньо-виховного процесу, важливим і достатньо складним є завдання щодо визначення сутності цього суперечливого поняття. Отримання якісної освіти безпосередньо залежить від якості самих вимог (цілей, стандартів і норм), якості ресурсів (програми, кадровий потенціал, контингент абітурієнтів,

матеріально-технічне забезпе- чення, фінанси і т.д.) та якості освітніх процесів (наукова та освітня діяльність, управління, освітні технології), які безпосередньо забезпечують підготовку фахівців.

У світовій практиці застосовуються три основних підходи до оцінювання якості освіти: репутаційний (на основі експертних оцінок), результативний (за ефективними показниками) і загальний. Кількість підходів може бути більшою: традиційний (престижність ЗВО), науковий (відповідність стандартам), управлінський (задоволення клієнта), споживчий (сам споживач визначає якість), демократичний (користь закладу вищої освіти для суспільства) [1].

У світовій практиці склалися різні системи оцінки якості вищої освіти, які умовно можна поділити на два типи. Перший тип, система оцінки якості, пов'язана з державним контролем, державною акредитацією. В цьому випадку самооцінці закладу вищої освіти надається мінімальне значення. Другий тип, де переважає процес самооцінки своєї діяльності закладами вищої освіти, спрямований на внутрішній аналіз. Наприклад, у Великобританії процес оцінювання якості вищої освіти поступово переходить на самооцінку, думка громадськості виступає основним важелем управління якістю освіти.

Основними оцінками якості американської освіти є: акредитація освітнього закладу, професійних освітніх програм, рейтингова оцінка та система об'єктивної оцінки знань і здібностей студентів. Оцінювання якості освіти в Україні належить винятково державним структурам.

Не зважаючи на значну кількість проведених реформаційних кроків у сфері освіти, так і не здійснено комплексного аналізу щодо впливу їх на якість освіти. Крім цього, не створено чіткої моделі підвищення якості освіти у руслі євроінтеграційних освітніх реформ. Відмінності у формуванні української та європейської систем забезпечення якості освіти наведено на рис. 1.

Сьогодні важливо досліджувати всі аспекти якості вищої освіти, вести пошук компромісів об'єктивного (багатоаспектності і багатокритеріальності, полісинхронності) і суб'єктивного (у зв'язку з безліччю суб'єктів) характеру. Якість освіти має розглядатися як сукупна, комплексна, система, яка включає в себе, окрім якості навченості, ще й цілу низку параметрів, завдяки врахуванню яких оцінка результатів навчання може бути і підвищена, і зведена до нуля [5].

Рис 1. Відмінності у формуванні української та європейської систем забезпечення якості освіти

Джерело: [9]

До таких параметрів належать: знання, уміння і навички, де знання розглядаються як перевірені практикою результати пізнання людиною навколишнього світу. Уміння визначаються як здатність особистості ефективно виконувати певну діяльність на основі набутих знань, навички це здатність виконувати будь-які дії автоматично.

Якість знань залежить від показників особистісного розвитку:

- розвиток інтелектуальної, емоційної, вольової, мотиваційної сторін особистості, рівень розвитку її пізнавальних інтересів і потреб, сформованість стійкої мотивації пізнання, рівень креативності студента, вміння самовизначатися, бути суб'єктом власної освіти і розвитку, а також ступінь моральної, фізичної, екологічної та іншої розвиненості;

- негативних факторів освіти: перевантаження і перевтома, поява дефектів здоров'я, поява відрази до навчання;

- зміни професійної компетентності викладача і його ставлення до праці.

Результати освіти, можна визначити кількісно (в абсолютних чи відносних величинах) або в обов'язково вимірюваних параметрах. Однак, існують результати, які можна вимірювати лише кваліметрично, тобто якісно, описово чи у вигляді бальної шкали, де будь-якому балу відповідає певний рівень вияву якості. Окрім того, існують результати освіти, які неможливо легко і явно виявити, бо вони часто невидимі, тому що стосуються внутрішніх, глибинних переживань особистості студента [3, с. 52].

Сучасні українські дослідження свідчать, що основними чинниками, які забезпечують якість освіти, є:

- професійна підготовка суб'єктів викладання, їхні особистісні якості (порядність, відповідальність, принциповість, толерантність тощо);
- навчально-методичне забезпечення процесу підготовки (навчальні посібники, методичні розробки);
- наявність системи контролю й оцінювання викладання, рівня знань суб'єктів, що відповідає сучасним вимогам;
- застосування в освітньому процесі сучасних освітніх технологій (активних методів навчання, Інтернет-технологій тощо);
- залучення суб'єктів освітнього процесу до науково-дослідницької діяльності;
- відповідність програм дисциплін сучасним вимогам;
- контакти з провідними іноземними фахівцями;
- належне матеріально-технічне забезпечення процесу підготовки;
- забезпеченість науковою літературою освітніх закладів;
- використання матеріалів психолого-соціологічних та інших досліджень;
- спрямованість викладання на формування соціальних якостей сучасного фахівця;
- стимулювання самостійної роботи суб'єктів тощо.

Під час дослідження визначено, що критерії оцінки якості освіти умовно можна поділити на чотири групи: критерії факту – кількісні показники; критерії якості – дають уявлення про глибину і міцність процесів, що відбуваються у людини; критерії ставлення – дають змогу висновувати про мотиви поведінки і дії, про вибір, який здійснює людина; критерії часу – показують стійкість у часовому вимірі знань, умінь і навичок студентів, їхніх звичок, рис характеру тощо [6, с. 82].

Отже, оцінювання дає змогу формувати судження про цінність на основі фактів, отриманих через вимірювання ознак, рис, явищ, а результати пов'язуються з метою та цінностями, визначеними для освітньої діяльності.

Сьогодні пропонує кілька підходів до оцінювання якості освіти. Перший – теоретичний, полягає в теоретико-методичному дослідженні проблеми. При цьому далеко не завжди проглядаються шляхи переходу від теоретичного рівня до практичних розробок методики оцінювання якості і запровадження її в освітній процес. Другий – практичний підхід,

передбачає створення засобів (наприклад, контролю) для оцінювання якості, не замислюючись над концептуальними складовими дослідження [7].

Дотепер на національному рівні існує система забезпечення якості, яка охоплює всі заклади освіти і включає такі елементи оцінки якості вищої освіти, як внутрішня і зовнішня оцінки з публікацією результатів. Таким чином, якість освіти розглядається в двох аспектах:

- зовнішній аспект: якість результату освітнього процесу – відповідність рівня підготовки випускників попиту роботодавців (вимогам стандартів);

- внутрішній аспект: характеристики системи забезпечення цієї якості – зміст освіти, рівень підготовки абітурієнтів, студентів, викладацьких кадрів, інформаційно-методичний супровід, матеріально-технічне забезпечення якості підготовки, використовувані освітні технології, наукова діяльність тощо.

Зовнішня система забезпечення якості в Україні знаходиться на стадії реформування та адаптації національної системи забезпечення якості до європейських стандартів і рекомендацій.

Для отримання об'єктивної оцінки якості вищої освіти треба дотримуватися певних принципів, а саме:

- відповідність до єдиних освітніх стандартів згідно з міжнародним рівнем;
- дотримання єдиної системи критеріїв оцінювання компетентностей та компетенцій випускників вузів;
- вимірність всіх показників на кількісному рівні для уникнення суб'єктивності в оцінках;
- оцінювання показників у динаміці, що дозволяє отримати об'єктивну картину підготовчого рівня;
- удосконалення та адаптація методів тестування як об'єктивних методів діагностики рівня знань;
- виконання єдиної інформаційної системи, що забезпечує відкритість та доступність до інформації щодо рівня освіти як для абітурієнтів, так і для роботодавців;
- наявність єдиної системи якості підготовки для всіх ЗВО [4].

Практичним підтвердженням високої якості освіти будь-якого закладу вищої освіти мають бути наступні показники: кількість

організацій-партнерів та їх рівень; визнання бізнесом результатів досліджень; рейтингування закладу вищої освіти бізнесом; тривалість існування ЗВО; рівень заробітної плати випускників; оновлення програм, їх відповідність до потреб бізнесу; кількість абітурієнтів, а надалі кількість випускників; кількість запитів від підприємств на працевлаштування випускника[8].

Висновки: Отже, створення системи забезпечення якості для української вищої освіти має базуватись на принципах вибору і конкуренції, децентралізації та автономії, відповідальності за результати і відповідати провідним сучасним європейським практикам [9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Реформа и развитие высшего образования. Программный документ. – Париж : Изд-во ЮНЕСКО, 1995. – 49 с.
2. Вища освіта України і Болонський процес: навч. посіб. / авт. кол. : М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук, В. В. Грубінко, І.І. Бабин [за ред. В. Г. Кременя]. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2004. – 384 с.
3. Ляшенко О. Якість освіти як основа функціонування й розвитку сучасних систем освіти / О. Ляшенко // Педагогіка і психологія. – 2005. – № 1(46). – С. 5 – 12.
4. Алфьорова О.С. Якість освіти як головний критерій оцінювання діяльності вищого навчального закладу // [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2015-2/doc/2/15.pdf>
5. Островерхова Н. Оцінка якості освіти / Н. Островерхова // Освіта і управління. – 2005. – Т. 8. – № 1. – С. 109 – 113.
6. Управление качеством образования : практикоориентированная монография и методическое пособие ; под ред. М. М. Поташника. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 448 с.
7. Якименко Ю. І. Вдосконалення системи контролю якості вищої технічної освіти та Болонський процес / Ю. І. Якименко // Матеріали Всеукраїнської наради ректорів вищих технічних закладів [„Вища технічна освіта України і Болонський процес”]. – Х.: НТУ „ХПІ”, 2004. – С. 124 – 126.
8. Єсіна О. Г. Критерії оцінки якості підготовки сучасних фахівців // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/>
9. Концепція забезпечення якості вищої освіти України // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dovira.eu/images/QA_concept_Final.pdf